

ADATOK A MAGYAR PÉNZÜGYI KEZELÉS TÖRTÉNETÉHEZ.

Irta: THALLÓCZY LAJOS.

Levéltári kutatásaim közepette nem bírom megállani, hogy a magyar pénzügyek történetére vonatkozó adatokat le ne írjam, vagy legalább hollétüket följegyezzem. Minden történetbuvárnak vannak kedvenc „thémái“, melyekre évek hosszú során át gyűjti az adatokat, de feldolgozásukkal adós marad. Ha nem ellenkeznek e szakfolyóirat megszabott irányával, módomban állana annak az állításnak a kifejtése, hogy a történetírónak voltaképp azok a legszebb munkái, a melyeket elképzelt magának, de azért soha meg nem ír. Mindamellett utnak eresztem korrendi sorozatban azokat a pénzügytörténeti adatokat, melyek kezem ügyébe estek s egy majdan avatottabb kezektől megszerkesztendő rendszeres pénzügytörténeti oklevéltár keretébe illenének.

I.

1368.

Nyugtatóvány arról, hogy István fia László *Hímes* szabolcsmegyei falu adaját (a *lucrum camerae* telekadót) megfizette.

Papirszelet a gr. Vay-féle berkeszi levéltárban.

Az adókezelés Róbert Károly adóreformja óta mindinkább szervezettebb alakot ölt. Az adóbehajtást a „*comes lucri camararum regalium*“ mondjuk a kir. főpénzügyigazgató kiküldötteinek: a rovóknak, dicatoroknak közbenjárásával a megye eszközli. Legelőbb megállapítják, hogy minden községben és így az illető megye egész területén hány adózásra kötelezett telek van, azután kiróvják az adót. Az adót tényleg a földesúr szedi be a jobbagytól. Az adó megfizetését a rovók, dicatorok hol írásban, hol rovással nyugtatják.

Természetes, hogy az eljárás s a kezelés menetét rendszeresen csakis az anyag összegyűjtése után állapíthatjuk meg. A Kállay-levéltárban őrzött nyugtatóványokat a kamara hasznáról írott munkámban közöltem. (156—159. l. szám szerint tizenkettőt 1344—1354.) E nyugtatóványok azért érdekesek, mert a Róbert Károly király megállapította első beosztást tüntetik fel. Az országot kamarákra osztotta, a kamarák élén állott a *comes*, az ispán, a ki alá azután a dicatorok: rovók tar-

toztak. A szatmári kamarához tartozott Szabolcsmegye, ennek a megyének dicatorai állítják ki papíron a nota-t, a nyugtató jegyzéket, mely szerint az egyes falvak eleget tettek kötelezettségöknek,

Érdemes munkát végezne, a ki a Róbert Károly-féle kamarai szerződéseket a mai igényekhez mérve kiadná. Ott van első sorban a Corpus Jurisban tévesen Decretumnak nevezett 1342. körmöczi szerződés, melynek eredetijét az orsz. levéltár őrzi. Hogy ez a végzemény voltakép csak szerződés, azt már Kovachich hirdette. (Notitiae praeliminares ad Syll. Decr. 109. l.) Ugyancsak Kovachich jól ismerte az esztergomi primási levéltárban őrzött hasonló szerződéseket, melyeket Knauz N. szivességéből Salamon Ferencz és én is használtunk. A szlapon kamara egy ilyen alapoklevele ugyancsak az orsz. levéltárban maradt meg. Itt az ideje, hogy ezek a fontos adatok kellő commentárokkal ellátva, napvilágot lássanak.

II.

1394. ápr. 12.

Az ország rendeinek Budáról kelt levele Domokos leleszi préposthoz és rosályi Kún Lukács mesterhez.

Az ország védelmezése czéljából egyértelműleg törvényt alkottak, hogy az ország összes megyéinek, tehát: Ung, Bereg és Ugocsa megyéknek is minden rendü és állásu lakosai „de singulis duabus portis curiarum iobagionum, tam scilicet regalium, quam aliorum quorumcunque, singulus unus florenus aureus dicare oporteat et debeat.“ (Tehát két telkenként egy arany forintot szedjenek úgy a király, mint mások földesurasága alatt álló jobbágytelkeken.) Ung-, Bereg- és Ugocsa megyékre nézve a rendek a leleszi prépostot és Kún Lukács mestert kéri föl, hogy személyesen, s ne megbizottaik utján hajtsák be ezt az egy aranyforintnyi országos segedelmet, s ne hagyják rovás nélkül a szolgáló béresek kuriáit (conditionarii) sem, kik t. i. egyéb adókivetéseknél, mint a földesurak cselédségét képezők, mindig adómentesek voltak. A befolyt összeget tizenöt nap alatt szolgáltatassák be a pécsi bíboros, az esztergomi érsek, Ilsvai Leusták nádor és István zagóriai comes kezeihez, nehogy a hadjárat késedelmet szenvedjen.

Ezt az adót *rendkívüli* hadisegély czimén vetették ki a rendek. Horváth Mihály (Mo. 7. II. 395.) azt írja, hogy a begyülemző pénzt azért utalták a rendek külön bizottsághoz s nem a kir. kincstárba, mert a király nem tudta megbecsülni a pénzt. Nem ez az ok, hanem az a körülmény, hogy a rendkívüli segedelem *esetről-esetre* állapított meg s kezelését is a szerint írták elő.

Hit. másolat, leleszi kiadvány, a gr. Vay-féle berkeszi levéltárban f. 394. A meghagyó levelet a pécsi, esztergomi főpapok, a nádor és a zajorjai comes pecsételték meg. Kiadta: Fejér Cod. Dipl. X. 2. 256. l.

III.

1396. jan. 10.

Nadabi László fia István, Zarándmegye főispánja, ugyanezen megye négy szolgabírájával Szinikén¹ nyugtató levelet állít ki az iránt, hogy Tatár László, Gobel Péter ezidő szerint Pankota bírái és Gál Péter ugyanottani eskütt, Vásonyi László fia Jakab és Osteleki Demeter szolgabírák előtt a Pankotára kirovott kamaranyereség (kamara haszna, *lucrum camerae*), negyed és harmadévi hátralékát kifizették. Ugyanis a kamaranyereség ispánja (igazgatója) Talentis Simon mester — kétségkívül *olasz* ember — Domokos belső deákja révén vetette ki az adót, most azonban János deák szécsényi polgár, volt az átvevő, a ki a királyi meghagyólevél értelmében vette át a megnevezett pankotaiaktól az adót.² Ez a szécsényi polgár valószínűleg olyan módon jutott Pankota ezen 2 évről hátralékban lévő adójához, hogy azzal bizonyosan, az adósságcsinálásáról híres Zsigmond király, e polgárnak járó magántartozását törlesztette: le és talán inkább részben, mint egészen. Mert tudvalevőleg az országos adó és a király jövedelme közt akkor még nem igen tudtak különbséget tenni, s ha tettek is — mint ezt éppen a megelőző példából láttuk — azt csak rendkívüli körülmények kényszere alatt tették.

¹ *Dr. Csánki D.*: Magyarország tört. földrajza I. 745.

² Nos Stephanus Ladislai de Nadab comes comitatus de Zarand et quatuor judices nobilium de eadem. Memorie commendamus, tenore presentium significantes, quod Ladislaus Tatar, Petrus Gobel protunc giudice, Petrus Galus juratus de Pankota coram judicibus nobilium Jacobo Ladislai de Vasan ac Demetrio de Ostelek *super lucri kamararum anni quarti et tertii existentium* in eadem Pankota dicatis videlicet magistro Symoni Talentis protunc comiti lucri kamararum regalium per Dominicum Litteratum familiarem ipsius Symonis dicata extitisset, nunc vero Johanni Litterato civi de Zechen *super lucro kamararum cujus jam quarta et tertia prestitisset revolutio annualis*, visis litteris regalibus omnimodam satisfactionem impredissent, super quibus ipsos annotatos Ladislaum, Petrum et alterum Petrum comisit expeditos tenore litterarum nostrarum mediante. Datum in Zinike feria secunda festi beati Pauli primi heremite anno dni M^occ^{mo} nonagesimo sexto.

(P. H.) (P. H.) (P. H.)

Eredetije papiron, előlapra nyomott három pecsét töredékével. Galgóc gróf Erdődy levár ladula 98. Fasc. 5.

VI.

1397.

Ugyancsak az előbbi adatot helyezi élesebb világításba egy — 1397-ben kelt kiadványa Zaránd-megyének, melyben bizonyítja, hogy Losonczy László bán özvegye és fia a „Comes lucri camerae princeps“, tehát a főigazgató „officialisai“ útján kivetett esedékes kamara-nyereséget: Bekény, Székes, Dézna, Lónya, Egyek, Kőszend és Ujholdas nevű birtokaiktól megfizették.

Eredetije a gr. Erdődy-féle galgóczi levéltárban cistula 49. fasc. 26. 21. sz. Papir, alján hat pecsét nyoma.

Ez a nyugtató bizonyítja, hogy a birtokos a jobbágytelkeire kivetett adót beszedte s a maga részéről kiállított bizonylattal igazolta, hogy a törvényes adókötelezettségnek eleget tett. Gazdasági szempontból nem állíthatjuk, hogy a nemes birtokos a szó szoros értelmében *adómentes* lett volna. Jobbágya, kit nagy áldozatokkal és ígéretekkel kötelezett magához: voltaképp bérlője neki, a ki megfizette első sorban természetben és egyéb szolgálmányokban a haszónbért s azonfelül az állami adót s a papi tizedet. A nemes tehát jobbágytelkei után, ha nem is közvetlenül, de közvetve fizette meg adóját.

VII.

1437. jan. 10.

Székes-Fejérvár városának birája s tanácsa ír a kincstartónak. Szerethi Mihály, Fejér-megye adószedője eljött a városba s követelte a városnak száz arany forintnyi tartozását a kamara-nyereség czimén. Szerethi Mihály jelenlétében azonban eljött Cseh Lőrincz kir. várnagynak egy embere, a ki felmutatta Zsigmond királynak egy Prágában kélt meghagyását, mely szerint a város a Szent-György napi városi adót (censust) a kamara-nyereséggel együtt fizesse Cseh Lőrincznek, a kinek arra a királyi vár építkezéseinek siettetése okából szüksége van. Ez megtörtént az elől nevezett adószedő jelenlétében, a ki tudomást vett róla.¹

¹ Venerabilis domine noster honorande. Noverit vestra dominatio, Michaëlem familiarem vestrum de *Zereth*, exactorem lucri camerae comitatus Albensis in persona v. d. ratione centum florenorum auri quibus nos, et tota nostra communitas propter lucrum camerae regiae majestatis provenire de medio nostri persolvere debemus coram nobis venisse, et dictos centum florenos auri a nobis repetivisse; itaque respondemus vestrae dominationi quomodo coram eodem Michaële familiari v. d. quidam familiaris Laurentii Cheh castellani quendam literam domini nostri impera-

Mult századbeli másolata a cs. és kir. közös pénzügyi levéltárban. Hung. I.

A kir. városok tudvalevőleg censust, kir. bért fizettek. A Fejérvár városa részéről fizetendő (lucrum camerae) kamara-nyereség a polgárok birta telkekre értendő.

Az a középkorunkban mindennapos körülmény, hogy a király az egyes szükségleteket, sőt magántartozásait is — mint fentebb a III. oklevélnél is láttuk — majd ebből, majd abból a czimből fedezi, nem bizonyít egyebet, mint hogy az államháztartásnak királyi magángazdálkodási jellege volt. Bürokratikus rendről a mai értelemben szó sincs, mindig az egyenes utat választották. Cseh Lőrincznek pénz kellett a vár építésére — talán a *budai kir. vár építéséről* van szó — a király nem ír a kincstartóhoz, hanem egyenesen ráparancsol a városra, hogy fizessen várnagyának.

VIII.

1450. márcz. 9.

„*Magyarország összes főpapjainak, báróinak és rendjeinek* Gyulai László, Velikei László fia Miklós, Endrédi Somogyi Imre és Terenei Hugrum Imre, *Baranyamegye alispánjai és szolgabirái* szolgálatra kész engedelmisséget. Tudjátok meg, hogy uraságtok levelét, a melyben nekünk a kamarai nyereségnek az említett megyében való behajtását parancsoljátok, engedelmesen fogadtuk és annak rendje szerint az összes főpapokat, bárókat és rendeket, a kiknek Baranyamegyében birtokaik vannak, a megye szolgabirái útján *több ízben megintettük* és a nyilvános helyeken kihirdettük, hogy a jószágaik népeiért és jobbágjaiért a királyi kincstárnak járó kamarai nyereséget fizessék meg. Ezek: ¹

toris Pragae emanatum nobis praesentavit, in qua manifeste conperiebatur ut nos et nostra communitas census festi beati Georgii martyris simul cum lucro camerae anni utputa 37. ad manus ejusdem Laurentii pro solicitatione laboris castris iuxta serenitatis dare, et persolvere debemus, quos florenos eidem persolvimus sicut dictum literatorium mandatum suae serenitatis. His visis memoratus Michaël vester familiaris praesentes nostras Literas superinde confectas a nobis dari, et emanari procuravit. Scripta Albae praedictae in festo beati Pauli primi eremitae sub anno domini 1437.

Iudex et iuratores civitatis Albensis praedictae.

¹ Ex quibus item primo Kewzeky philpus hercekg porte VIII., Zenkge et Monyoros dominorum hercekg porte VIII., Kewzegn Rafaelis et pauli hercekg porte XI., Zekchew Pauli hercekg porte XXXVI., Veresmart Rafaelis Hercekg porte XIV., Zekchew philpus hercekg porte XXXVII., Zekche Rafaelis hercekg porte XXIV., Danocz Rafaelis hercekg porte XLIII., Isep Rafaelis porte XXVIII., Danocz Philipus hercekg XVIII., Danocz pauli hercekg porte XV., Varalya pauli hercekg porte VII., Chatar Rafaelis hercekg porte V., Daras hercekg Philipus porte XV. Thevtevs dominorum

Szekcsői Herczeg Fülöp (Fülöp)	8	kapuja	Közegen
A Szekcsői Herczegek	9	"	Zenge (halmán) és Monyaróson
Szekcsői Herczeg Rafael és Pál	11	"	Közegen
Herczeg Pál	36	"	Szekcsőn
Herczeg Rafael	14	"	Veresmarton
Herczeg Fülöpnek	37	"	Szekcsőn
Herczeg Rafaelnek	24	"	Szekcsőn
Herczeg Rafaelnek	43	"	Danóczon
Herczeg Rafaelnek	28	"	Izsépen
Herczeg Fülöpnek	18	"	Danóczon
Herczeg Pálnak	15	"	Danóczon
Herczeg Pálnak	7	"	Váralján
Herczeg Rafaelnek	5	"	Csatáron
Herczeg Fülöpnek	15	"	Darázson
Herczegek (családi birtok)	7	"	Töttösön
Herczeg Fülöpnek	6	"	Majson
Péter várnagy	3	"	Izsépen
Radiszlónak	9	"	Izsépen
Benedekfia Illésnek	1	"	Szent-Ilma-asszonyon
Szerecsen Tamásnak	15	"	Aranyoson
Ózdi Péternek	5	"	Ózdon
Mátyusnak	2	"	Agteleken
Pestenyei Máténak	6	"	Kis-Déren
Szentimrei Péternek	16	"	Szent-Imrén
A perjelnek	31	"	Szent-Mártonban
Baystapnak	15	"	Setét-Kercken
A perjelnek	27	"	Krassó-Szent-Miklóson
A perjelnek	10	"	Cserdiben
A perjelnek	16	"	Krassó-Szent-Miklóson
A perjelnek	19	"	Szent-Lőrinczen
A plebánosnak	7	"	Cserdiben
Köznemeseknek	9	"	Erdőháton
Viszlói Benedek	5	"	Agteleken
(Ismeretlennek)	2	"	Bálintfalván

Ennélfogva, ezen főpapokat és nemeseket, mint akik a kamara-nyereség illetén megfizetésének továbbra is ellenszegültek, a meghagyásban kijelölt bírságokban és megtorlásban elmarasztaltattaknak ítéljük akként, hogy

hercekg VII., Maysa philpus hercekg porte VI., Istep petrus castellani porta III., Istep radislo porte IX., sent ilmaasson elie Benedicti porta una, Aranus thome saraceni porte XV., Ouzd Petri de eadem porte V., Akthelek Matyus porte due, Kuzdir Mathie pestiney porte VI.; Sent Emrei petri de eadem porte XVI.; Sent Marton prioris porte XXX. unum; Setethkere Baystap porte XV., Crasse Sent Miclos prioris XXVII., Cherd prioris porte X., Crasse Sent Miclos prioris porte XVI., Sent Levrinch prioris porte XVIII., Czerdy plebani p. VII., Erdeyhath nobilium p. VIII., Akthelek Benedicti Visloi p. V. Balintfalua porte due.

Eredetije papiron, rányomott pecsétek nyomaival a b. Révay-es. kis-selmeczi levéltárában. (Gyulaina.)

a kamara-nyereség beszédői jelen levelünk erejénél fogva ezen ellenszegülők minden egyes birtokán a járandóságot szolgabírák segítségével megvehessék és behajthassák.

Adatott Nagyfalun az úr 1450. esztendejének Oculi vasárnap után való első hétfőn.“

Ez érdekes iratot Csánki Dezső helyrajzi szempontból feldolgozta, munkája után irtam át a fordításban említett helyneveket.¹ Adótörténetileg azonban még érdekesebb ez okirat, mert az adóhátralék behajtási módját tünteti elénk a XV. század derekán.

A tényállás: Baranya-megyében 461 adóköteles telek nem fizette meg az adót. Az ország akkori kormánya: az ország egyeteme, élén Hunyadi János kormányzóval ráír a megyére, hogy az adót a fizetéstől vonakodókon vegye meg. A megye kétféle eljárást követett: először megintette őket a szolgabírák útján külön-külön, másodsor meg, in foro nyilvánosan közzétették, hogy fizessenek. Miután ez sem használt, a megye elmarasztalja őket, s mint a kormánnyal szemben felelős: a végrehajtást akképen eszközli, hogy az adószedőt a szolgabíró személyesen és tetteleg támogatja. Ha majd nagyobb tömegét látjuk az ilyenén rendelkezéseknek, nyilvánvaló lesz, hogy a magyar adókezelés a XV. században már bizonyos megszokott gyakorlaton alapult. Mindenekelőtt a részletek teljes felvilágosítására van szükség.

IX.

1494.

II. Ulászló király meghagyja Tamás mesternek, Pécs várnagyának, hogy az adófizetéstől vonakodó egytelkes nemeseket úgy szorítsa a fizetésre, hogy az adószedő addig maradjon az adós házánál, míg nem fizet.

Eredetije papíron, rányomott kir. n. pecséttel a b. Révay-féle kislelmezi levéltárban. (Ante-Mohacsiana).

A foglalásnak s ennek az ujkorban sem ismeretlen adóbehajtási módozata egyfelől jellemzi a közállapotokat, másfelől meg érdekes adat az akkori eljárásra nézve. Az országnak akkori pénzügyi helyzete olyan, mint a csőd szélén álló ide-oda kapkodó emberé. A király kincstartói, ha üres a pénztár s nem nagyobb és indokolt sürgős követelésekről van szó, mint a végvidékek kapitányaié, a hitelezőket egyszerűen ráküldi valamely aktívabb megye adószedőjére s biztatja, hogy boldoguljon vele. Az egytelkes nemesek személyes katonai kötelezettséggel tar-

¹ Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában II. 451. l. Baranya-megye.

tozván, mindennemű taksáktól, s adótól mentesek (1472: 10), de éppen ennek a nemes proletariatusnak a megadóztatása okozta a legnagyobb bajt. Voltak köztük olyanok, a kiknek semmi jövedelmök sem volt, csak épen, hogy megéltek, viszont mások jobb módnak örvendtek. Az 1475: 6. t.-cz. mig meghagyja, hogy az adóösszeírásokból ki kell hagyni az egytelkeseket, ámde már Ulászló törvényhozása őket is bevonja az adózás keretébe. Később az lett a jogelv, hogy az az egytelkes, kinek száz forintot érő vagyona van, személyes fölkeléssel tartozik, (1525: 36.), mig a földhöz ragadt szegény nemes személyenként egy forintot fizet, (1524: 24.). Ezek a törvények kivételesek ugyan, de az egytelkes nemes adómentességén csorba esett.

E kort illetőleg különben Fraknói, Acsády s ujabban Schönherr munkája már sok érdekest közöltek.

X.

1562. febr. 12.

I. Ferdinánd király a m. udv. kamarának. Pár nap előtt megírta abbéli nézetét, hogy miként gondolkozik a kamaranyereségnek ujra életbeléptetése felől s hogyan kellene annak két évi hátralékát beszedni, mert alig gyűlt be valami ezen a czimen. Tekintve Győr városának nemcsak Magyarországra, hanem az egész kereszténységre kiható fontosságát, meghagyja, hogy ezt a hátralékot a vár megerősítésére kell fordítani. Minthogy azonban a pénz nincs meg, másbannon pedig alig van megszerzésére kilátás, szükséges, hogy nagy sietséggel kerítsenek rá pénzt. Meghagyja tehát, hogy ha van remény a kamaranyereség behajtására, mozgassanak meg minden eszközt s gyűjtsék össze azt, a mit lehet, csakhogy az építkezés meg ne akadjon. Ugyanis talált megbízható hitelezőket, a kik a behajtandó kamaranyereség czimén a fentebbi célra előlegezik a költséget. Most már a kamarán áll, hogy mindent megkísértsen valamelyes összegnek gyors előteremtésére s elvegye az ő gondját, hogy aztán máshonnan kerítendő pénzzel az építkezést folytathassa. Egyuttal meghagyja, hogy az eredményről mielőbb tudósítsák.

Ez az adat¹⁾ annyiban jellemzi az ország akkori adóviszonyait, a

¹ Eredetiben így szól e meghagyás:
Ferdinandus

Paucis ante diebus, quae nostra sit mens de lucro camerae istius regni nostrum in usum revocando atque illud de retroacto biennio, quo nihil penitus subsidii per regnicolas collatum est exigendo vobis aperuimus. Quum itaque speremus nos optimo iure id consecuturos perpensa evidenti necessitate quae in inchoatae munitionis Jauriensis perfectione non solum regno isti nostro, sed etiam reliquis regnis et pro-

mennyiben az ország feldarabolása következtében az adózásnak régi főczimlete a kamaranyereség megszűnt s helyét a dica foglalta el. Az 1563-i országgyűlés jogilag ugyan még fenntartotta a kamaranyereség fizetésének kötelezettségét, de eredménye többé nem volt a behajtásnak. Ferdinánd e meghagyásának semmi foganatja nem lett; kimutatást és további jelentést e tárgyban nem találtam.

Eredetije papíron, zárlatán nagy kir. pecséttel a cs. és kir. közös levéltárban (Ung. Befestigungen).

XI.

A rovás.

A herczeg Batthányi-féle körmendi levéltárban Batthányi Boldizsár¹ szlavoniai dicator számadásaiból egy kis fadarab hullott ki, melyről kiderült, hogy az, egykorú: 1507-ből való rovás.

vinciis nostris, ac ipsi orbi Christiano sita est, ne ob intermissam aedificationem quid magni discriminis ac reliquae quoque provincias periclitari contingat benigne decrevimus, id Lucri, quod de exacto biennio cedet, in hosce duntaxat usus ac coeptae Jauriensis munitionis perfectionem convertere. Quoniam vero pecunia in hos usus hucusque collecta iam deficit, et nisi aliunde huic operi interea auxilium praestetur, illud maxima cum iactura intermitteri necessum foret. Eapropter vobis perquam benigne praecipimus, quando quidem spes sit non exigua de exactione ac consecutione praefati lucri camerae, ut rationes modosque omnes iuvatis ac omni adhibita diligentia laboretis atque insudetis, ut in praefatos tanti momenti usus, in ipsius lucri camerae collationem tantum pecuniae aliunde conquirere et corradere queatis, ut subinde in praescripta aedificatione progressus fieri possit, neque illam suspendere necessum sit. Recipimus enim benigne nos creditores adeptos ex praescriptis lucri camerae proventibus, quos in hosce solum usus convertemus certo et sine defectu exoluturos. Vestrum proinde erit omnem navare operam omnesque conatus adhibere quo mutui nomine idque quamprimum aliquam summam conquirere possitis, prout et nos diligentiam adhibemus et in hanc curam sedulo incumbimus, ut aliunde per nos collecta pecunia huic operi succurri et in eo indesinenter ad conservationem usque pgressus fieri queat. Et quicquid hoc nomine effeceritis quidque nobis consultum videatur subinda certiores reddi volumus. Ceterum, quae nobis nuperime nomine pecunia cuiusdam ab haeredibus condam Hieronymi Korlatowith consequendae praeceperimus recenti dubio procul tenetis memoria. Qua in re quid per vos effectum, et an aliquid mutui nomine consecuti sitis, cum nihil nobis retuleritis. Mcircocoobis denuo praecipimus ut quo in loco haec res sit quidque assecuti sitis, primo quoque tempore nobis scripto vestro significetis atque huiusmodi pecuniam mutuam in dictam munitionem Jauriensem quo illam converti quoque decrevimus, statim dari atque impendi curetis. Qua re exequamini benignam et expressam voluntatem nostram.

¹ Batthányi Boldizsár két ízben 1506. és 1520-ban volt kincstartó, s hosszabb ideig Szlavonia adózásának állott az élén.

Nyelvünkben a rovás szónak többféle változatu értelme van, de valamennyi egyetért abban, hogy az olyatén cselekvést jelent, a mivel valamely számadási vagy tartozási kötelezettséget *szemléltető* alakban ki akarunk fejezni s bizonylatul megtartani.

A Czuczor-Fogarassy-féle nagy szótár s a legújabb „Magyar Nyelvtörténeti“ szótár, igen sok változatát ismeri e szónak. Minket azonban elsősorban a *rovásfü* érdekel.

Kétségtelen, hogy rovásnak egy kétfelé hasított fapálczikát használnak, melyekre a koresmárosok a bort, a bornak iteze számát, a mészárosok a hust, a számadó juhászok és gulyások a marhák számát felróják s az egyik felét maguknak tartják követelésük bizonyítékaként, a másik felét pedig odaadják a másik félnek vagy a tulajdonosnak. Erre vonatkoznak a közmondások is, hogy „elvesztette a rovást“ és „rovásod van.“

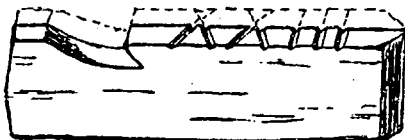
Abból a körülményből azonban, hogy a „rovásfa“ elnevezést — az eddigi anyag után itélve — a régi magyar nyelv *nem* ismeri, azt kell hinnünk, hogy annak fogalmát őseink más szóval jelölték. S ez a szó alighanem a *rovásfej* vagy *ravásfej* volt, mert — Tagányi Károly barátom szives közlése szerint — az már 1565-ben előfordul,¹ Zalavármegye rovójának: Hosszuthóty Jánosnak egyik levelében, azt irván: „kiknek (t. i. a falusi biráknak) jóllehet, hogy *én ravásfejet adtam.*“

Nem kívánjuk ezuttal a rovásnak néprajzi jelentőségét fejtegetni, *hanem bemutatjuk az említett egykoru adórovásnak hű mását.* A megyei kezelés élén, az általános adókirovást a rovó: birtokos nemes ember eszközölte a megye közegeivel egyetértve. A tényleges beszédet is az adókimutatások: registromok alapján azok vagy deákjai végezték. Mindez a fennmaradt pénzügytörténeti töredékes adatokból is nyilvánvaló. A XVI. század elején, nemis szólván a régibb korról, mikor az irni és olvasni tudás csak a legszűkebb körökre terjedt, a pénzügyi adminisztráció ellenőrzése a legalsóbb fokban nem is lehetett egyéb rovaskezelésnél. Azért állítjuk, hogy a legalsóbb fokban, mert az írásos nyugtatókat — mint fentebb is láttuk — már Róbert Károly óta ismeri a pénzügyi igazgatás. Módja az eljárásnak igen egyszerű volt. A rovó exactor, officialis kezében volt a registrom, melyet a megyével egyetértve állapítottak meg. Itt a példa rá. Gersei Pethő László bélai uradalmáról van szó. A rovó a registrom² értelmében 123 (1°XXIII) füstöt: kéményt talált a birtokra kiróva. Pethő László a telekadót Bélára nézve kifizette. Erre az adószedő puha fából hosszukás négyszög formában

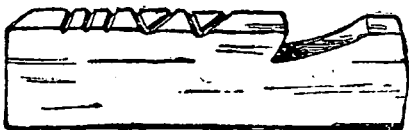
¹ Orsz. Levéltár. Pozsonyi kamarához intézett levelek I. sor. 1565.

² Az eredeti registrom a körmendi levéltárban.

késével rovást faragott, a mint az itt közlött rajz mutatja. A rovás hossza: 5 cm., széless.: 0.3 cm. Erre megfaragta az élet:

s rávéste a kémények számát: CXXIII., ezt ketté hasította, mire a félrovás ily alakot öltött:

A félrovást ő vitte el s beszámolt vele a központban, a másik megmaradt a félnél.

Ennek a rovásnak az oldalára egykoru irással még ráírták Batthyányi Boldizsárnak a deákjai:

Bela cum pertinentiis

Ladislai Pethew

és

fumi I°XXIII., úgy, hogy megvolt az ellenőrzés is. Mily könnyű egy ilyen rovásnak a faragása, arról személyesen is meggyőződtem. Berendeltünk egy értelmesebb segéd munkást, megmutattuk neki az eredeti rovást, egy perc alatt készen volt a mása.

Ethnografusainkon áll, hogy ezt a rovást néprajzi szempontból értékesítsék, pénzügyi és gazdaságtörténelmi szempontból megkaptuk szemlélhető bizonyítékát a nem írásos kor adókezelésének.

